

Odessza és Wällingby szembeállításra durva hasonlattal olyasmiről, mintha Mercedeset hasonlítanánk össze Trabanttal. Odesszát — mely mellesleg még ma is befejezetlen — reálisan össze lehet hasonlítani Tatabányára. Szólnok vagy mondjuk Békéscsaba hasonló típusú építési terveit. Legsikerültebb részének egyébként magam is az üzetetűt, valamint a kockaházak csoportját tartom. Nagy kár — és ezért a tervezési program hibáztható —, hogy éppen a presszó és a bisztró nem kerülhetett ide. Azt viszont ma sem érttem, hogy mit keres ebben a sorban a nyomtatványbolt, amely bemázolt kirakataival és a gyalogoslépcsőn közlekedő teherautóival (!) aligha alkalmas a „városiasság” fokozására.

Reális mércét!

Az építészeti válasz a társadalom egy adott időpontjában megjelenő sajátos igényeire, de nem akármilyen válasz. A társadalom az építészétől nemcsak igényeinek kielégítését várja, hanem azt is, hogy a feladatot azokkal az eszközökkel valósítsa meg, amelyet adott pillanatban rendelkezésre tud, illetve szándékozik bocsátani. Az építész tehát társadalmilag többszörösen is meghatározott, az építész csakis e meghatározott erőteret belül mozoghat, amikor a lehetséges megoldásokat keresi.

Az építészeti alkotás pontosan körvonalozott praktikus célokat szolgál, ezért az esztétikai érték létrehozásának szándéka már a tervezés során sem önállósulhat. Az épület vagy ezek együttesének esztétikai értéke mindig a használati értékbe ágyazva jelenik meg. Pontosabban: annál magasabbra értékeljük az építészeti alkotást, mennél közelebb esik a két érték egymáshoz.

Az elmondottakból logikusan következik, hogy az építészeti alkotások reálisan csak azok a feltételeken belül értékelhetők, amelyek létrejöttüket a keletkezés pillanatában meghatározták. Az építésznek világszerte egyetértéssel abban, hogy a steril lakótelep koncepciója éppúgy túlhaladott, mint az az elv, hogy a városközpon-
tokban csakis intézmények helyezhetők el. Ma azt a megoldást tartjuk ideálisnak, ahol a lakó éppúgy megtalálja a pihenést, kapcsolódást kínáló zöldterületet, mint a városi élet színes kavargását.

Tartalmi kérdés

Nem érték egyet Akácz Lászlóval, aki úgy véli, hogy a legfontosabb a „teljes szabálytalanság” és hogy ezt valami fajta archaizálással lehet elérni. A „szabálytalanság” az úgynevezett „nött” városokra jellemző, s tartalmi hiteltől éppen az egymásra rakódó évszázadok biztosítják. A „megtervezett” szabálytalanság nem más, mint romantika, s mint ilyen lehet jó is, rossz is. Am úgy vélem, a városiaság lényegesen több, mint stíluskérdés. A „városiasság” mindenekelőtt tartalmi kérdés.

A pesti nagykörút nem szabálytalan és az épületeket önmagukban vizsgálva nem sok jót mondhatnánk, de hogy városias, azt semmiképpen sem lehet vitatni. Egyébként is Szeged a nagy árvíz „nött” város volt. Ebből a karakteréből talán csak a Palánk örözt meg valamit és a Dóm környéki

rekonstrukció ebbe próbál illeszkedni. Ettől eltekintve azonban a mai Szeged „tervezett” város.

Azt természetesen nem vitatom, hogy ha a városiaság előfeltételét képező, tényleges atraktivitást biztosító tartalom mintegy nyersanyagként rendelkezésre áll, az építész képes ezt olyan érdekes, mi több: izgalmas térbeli keretbe foglalni, ami elősegíti az igazi városias atmoszféra létrejöttét. És ennek a térrendszernek persze valóban olyannak kell lenni, hogy mindenki megtalálhassa benne a kedvenc „zugát”.

És Tarján?...

Tarján nagyságát az első tervek — öt-hat évvel ezelőtt — 5 ezer lakásban jellemezték meg. Ez a szám meglehetősen — gazdasági megfontolásból — mintegy 6 ezerre emelkedett. A beépítési terv készítése során a tervező már eleve törekedett az épületek változatos, érdekes elrendezésére — elég itt csupán az első ütemben felépült íves vezetésű utcára utalni — olyan mértékig, amely a hazai gyakorlathoz képest szokatlannak tűnik. Az első tervek az akkori feltételek szerint a téglablokkos technológiára kidolgozott típusterveket vették alapul. Időközben azonban át kellett állni a Dunaujvárosból hozott paneles épületek alkalmazására, és ezt követően vált bizonyossá, hogy a telep befejezése már a szegedi házgyárra vár. Ezek az állandó változások mind a tervezőt, mind a kivitelezőt természetesen igen komoly nehézségek elé állították. De az kétségtelen, hogy az így szükségszerűen alkalmazásra kerülő 18–20 fajta épület-típus még annál is nagyobb változatosságot biztosít majd, mint amit a további új lakótelepeken remélhetünk.

Be kell azonban látni, hogy az a mindössze 20–25 üzem, amelyre az építető — nem kevés ügyel-bajjal — fizetni is tudó érdeklődőt tudott találni, aligha lesz képes e húsz ezer lakosú városrészt igazi városiasággá megteremtíteni, különösen akkor nem, ha még ezeket is — lévén javarészt alapfokú ellátást szolgáló kereskedelmi létesítmények — 4–5 helyen kell elhelyezni.

Az elkövetkező évek egyik legnehezebb feladatát abban látom, hogy meg kell találjuk az iparosított építési eljárások sajátosan új formanyelvét. Tény, hogy a technológiai kötöttségek — legalábbis eleinte — igen nagy mértékben szűkítik a tervező választási lehetőségeit, és ez a körülmény a viszonylag nagy sorozatokban előállított épületeknél könnyen monotonizációhoz vezet. Az sem kétséges, hogy azok a formálási módok, amelyek hagyományos építési módoknál sikerrel alkalmazhatók, ebben az esetben aligha jöhetnek számításba. Az új szerkezet új formát követel.

Társadalmi háttér

Előnyös adottság, hogy a szegedi házgyár technológiája lényegesen rugalmasabb lesz, mint időszerű testvéreié. Másrészt számolhatunk, számolnunk kell más korszerű technológiákkal is, mint például az előgyártott vázrendszer, vagy az alagútszalutas eljárás, melyek — különösen rekonstrukciós feladatok megoldásánál — a házgyári technológia szerencsés kiegészítői lehetnek. Úgy vélem, valamely technológia —

bármilyen korszerű is — végsősoron csupán eszköz. A lakások számának gyors ütemű gyarapításán túl elkerülhetetlenül bele kell értsük a célba a városépítés tényleges igényét is.

Bármilyen nagyok is a nehézségek, én úgy látom, hogy az építésznek képesek arra, hogy sikeresen oldják meg ezt a nehéz feladatot is, ha a hivatkozott igény társadalmi méreteiben biztosítja számukra azt a háttérrel, amely nélkül viszont a legjobb elgondolások is eleve kudarcra vannak ítélve. Közös erőfeszítések és áldozatok nélkül nincsen előrelépés. Az építész egyre gyorsuló üteme azt diktálja, hogy ma kell felállítani azt a mércét, egyúttal megteremtteni az ehhez szükséges feltételeket, amely alapján öt-hat év múltán ítélnünk akarunk.

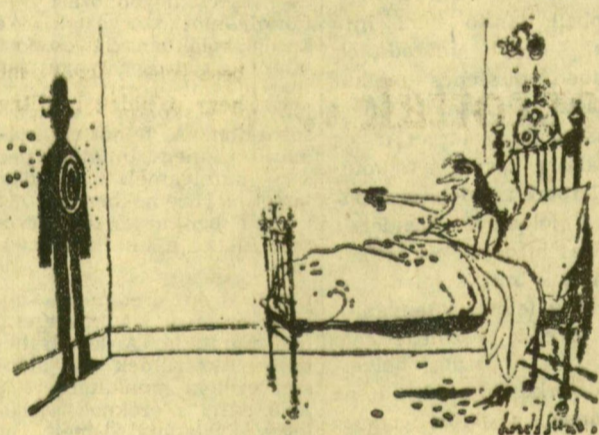
Eppen ezért a problémát nem szűkíthetjük a városesztétika területére. Figyelmünk ki kell terjedjen az építés egész folyamatára, a tervezési program összeállításától a kulcs átadásáig.

El kell jussunk ahhoz a felismeréshez, hogy építészünk ügye fontos társadalmi kérdés. Ha ez még soká váratna magára, úgy szembe kell néznünk azzal a veszéllyel, hogy — legalábbis ami az új városrészeit illeti — Szeged vészegény témát fog nyújtani a majdani városesztétikai vizsgálódások számára.

Borvendég Béla

A. L.

Férfigyűlölet

Dobozy Imre:

Újra lehet kezdeni

36.

Nem fejezi be Géza besiet a házba, válla rázkodik. Sárakútról hét vagy nyolc német páncélos robbog ki, oldalba kapva az orosz harcokocikat. Pokoli csattogás kezdődik ott is, egy pillanat alatt. A német vezérgép három orosz páncélost lök ki, mintha zsinóron húznák mindenik gránátját, mielőtt a megtámadottak felocsúdnának. Akkor aztán az oroszok oldal fordulnak, szembe a németekkel, és megesszik az egész egységet, tempósan, módszeresen darálva, fekete füstöt vetnek a döglött páncélosok, épp így füstölhetett az én öreg Ansaldo is Kolomeánál, de hát nem láttam, csak a kórházkocsiban tértem magamhoz. Az orosz támadó vonal megint félfordulatot csinál, akkurátusan, az istenit az idegeiknek, és jönnek Bitta felől, egyenest neki a városnak. Nem értem, dühöng Gallal, hová dugták ezek a marhák a páncéltörőinket, kell legyenek páncéltörőink, de hol a fenében vannak. A maradék németek árokba, gödörbe ugrálnak, panzerfaustot ergetnek a harcokocsikra kettőt el is találnak, de a páncélosok mögül rájuk csap az orosz gyalogság, ott billennek el a gödörben, vagy kirángatják őket, s verik hátrafelé. Hát vége? Nincs tovább?
— Géza — kiáltok be a házba, eszembe jut, hogy nincs más gu-

nyánk, csak az egyenruha, átkozott história, végül is szabályos hadifogságba esünk, akárhoa verekedtünk volna. — Géza, a kutya istenit, mi lesz a civil ruhákkal?

Nem hallja. Dübög, ropog körben a világ. Olyan düh fog el, tört-nőzni tudnék, beszaladok a házba, felrángatom a székéről Gézát, könnytől nedves arca csak még jobban vadít, mit bögsz itt, tehetetlen kis hülye, hol vannak a civil ruhák.

Igen — mondja gyámoltalanul —, igen, hát apám...

— Ne dadogj! Szibériában ébredünk fel, miattad, de előbb agyonverlek!

— Arról volt szó, hogy apám ma este újra...

— Késő! És ha ő nem jön, mi legyen? Közülünk senki se merészkedhet be a városba, egyenruhában vagyunk!

Igen, ez igaz. De én, ha akarod... hát persze, előbb is eszembe juthatott volna, nincs más megoldás. Megtörli szemüvegét, fejébe nyomja laska kalapját.

— Itt maradsz — mondja Deső. Mögöttem áll, észre se vettem, hogy bejött.

— Más börtén nem félted? — kérdi ellenségesen. — Csak a magadét?

— A tiédet is, ha tudni akarod! De most ne kezdj el prédikálni, ügyis unom a prédikációkat. Ha fogságba kívánkozol, csak tessék... de engem nem kényseríthetsz!

— Cserélj ruhát Gézával, menj be magad.

Cserélj te! Igazságot osztani, pófával, én is tudok, de vállalkozni... Kipenderit az ajtón, rövid, erőlködés nélküli mozdulattal, a diófának tántorodom, micsoda erő van a karjában. Ellököm magam a fától, ezt nem lehet hagyni, az egész társaság rajtam vigyorogjon vörös ködben uszák előttem a prészáz, ordítok, el-

intéztéd a csendőröket, ezért nem mered mutogatni a pófádat, de a magad piszkába ne nyomkodj bele másokat, és megyek neki, Gallai meg Sorki rángatnak vissza.

Megörültek — hápogja Gallai —, erre senki sem számított, hogy már ma délelőtt... De még nincsenek itt, ez nem megy olyan gyorsan, addig talán megoldódik a dolog, emiatt nem érdemes.

— Ne nekem óbégass. A főhadnagynak. Én is ki tudok lökni valakit, ehhez nem kell ész!

Igaz, főhadnagy úr, hát egymásközt... ne haragudj, de össze kell tartunk, a kukacok ne rágják egymást, nagyon kérlek.

Deső nem szól semmit. Visszamegy a kerékvető köhöz, ráül, nézi a frontot. Ilyen hülyeséget, szétmegy az agyam, ügyeskedünk, kockázatunk, a végén néhány nyomorult rongyon felborul az egész. Géza bűnbánóan oldaloz ki a prészázból. Igazad van, motyogja a fülembé, megiscsak nekem kellene, vöröskeresztes karszalagam is van. Akaszd fel magad. Igazam van, hát mit érke vele. Nincs is igazam, de Desőnek sincs, senkinek, én itthon akarok maradni, bármilyen áron, mit érdekel engem az erkölcsi igazság, ha elragadnak innen.

Ennek semmi értelme — mondja mérgesen Fesüs Járó —, ha már itt vagyunk, a kellemetlen fordulatokat is vállalni kell. Én megtanultam, én aztán megtanultam... akivel az ember összetartozik, annak nem megy neki, még ha olykor előnyösnek látszik is. Mondom, csak látszik, mert ami nem igazságos, végső soron nem is szerencsés.

Hülye. Ez is absztrahál, mintha unalmunkban pókert játszának, és csak arról volna szó, kinek hány poénja van. Nem fogom szegyejni magam, eszemben sincs.

(Folytatjuk.)